

บทที่ ๕

บทสรุป

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดโปรแกรมการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา และการดำเนินการสอนของครูตามโปรแกรม ในด้านวิธีการสอนอุปกรณ์ กิจกรรมประกอบการสอน การวัดผล ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคในการจัดการเรียนการสอน และเพื่อเปรียบเทียบลักษณะการจัดโปรแกรมการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ระหว่างโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ว่าเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร ซึ่งผู้วิจัยคาดว่าโรงเรียนในเขตนครหลวงเหล่านี้ น่าจะมีความพร้อมในการจัดโปรแกรมการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ตลอดจนการดำเนินการตามโปรแกรม ทั้งในด้านบุคลากร และวัสดุอุปกรณ์ที่เหมาะสมและมีคุณภาพก็ไม่แตกต่างกัน ผลของการวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์ในการปรับปรุงโปรแกรมการเรียนการสอนให้เป็นอย่างมีประสิทธิภาพโดยถูกต้องเหมาะสมกับความต้องการและความเป็นจริง และบรรลุจุดหมายของวิชาสังคมศึกษายิ่งขึ้นต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง โดยมีลักษณะเป็นแบบเติมคำหรือข้อความ แบบเลือกตอบ และแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามไปลองใช้กับครูสังคมศึกษาซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๖ คน นำมาแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ และได้จัดสร้างเป็นแบบสอบถามเพื่อใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สุ่มตัวอย่างโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์ ประเภทละ ๑๕ โรงเรียนเท่า ๆ กัน โดยวิธีสุ่มตัวอย่างแบบง่าย และถือว่าครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนที่สุ่มได้เป็นกลุ่มตัวอย่างประชากรสำหรับการวิจัยนี้ทุกคน ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น ๑๑๐ คน ผู้วิจัยได้ไปส่งและรับแบบสอบถามที่โรงเรียนต่าง ๆ ด้วยตนเอง แต่ผู้วิจัยได้รับแบบสอบถามคืนมาไม่ครบถ้วนและบางฉบับตอบแบบสอบถามไม่สมบูรณ์ ดังนั้นผู้วิจัยจึงรวบรวมเฉพาะแบบสอบถามที่สมบูรณ์ เพื่อนำมาวิเคราะห์ได้ทั้งสิ้น ๑๐๐ ชุด คิดเป็นร้อยละ ๙๐.๙๐ ของจำนวนทั้งหมด

วิธีวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยแจกแจงความถี่ของคำตอบแต่ละรายการเพื่อเปรียบเทียบโปรแกรมการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาของโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์ โดยใช้การกระจายรอยละ การทดสอบค่าไคสแควร์และการทดสอบค่าซี (Z-test) แบบทางเดียว

สรุปผลการวิจัย

๑. สถานภาพของครูสังคมศึกษาที่ตอบแบบสอบถาม

ครูสังคมศึกษาซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างประชากร จำนวน ๑๐๐ คน ส่วนใหญ่เป็นหญิงถึงร้อยละ ๗๖.๐๐ และเป็นชายเพียงร้อยละ ๒๔.๐๐ เท่านั้น ครูสังคมศึกษาที่เป็นโสดมีร้อยละ ๕๕.๐๐ ส่วนที่สมรสแล้วมีร้อยละ ๔๕.๐๐ ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๒๐-๓๕ ปี และมีวุฒิปริญญาตรีถึงร้อยละ ๔๕.๐๐

๒. หน้าที่การงานและประสบการณ์การสอนของครูสังคมศึกษาที่ตอบแบบสอบถาม

ครูสังคมศึกษาร้อยละ ๕๖.๐๐ มีประสบการณ์ในการสอนวิชาสังคมศึกษาประมาณ ๐-๕ ปี ชั่วโมงสอนส่วนใหญ่อยู่ในช่วง ๑๖-๒๐ ชั่วโมง โดยสอนเฉพาะวิชาในหมวดสังคมศึกษา มีครูส่วนน้อยที่สอนวิชาอื่น ๆ ด้วย และปรากฏว่าครูสังคมศึกษาในโรงเรียนราษฎร์ ต้องทำการสอนวิชาอื่น ๆ นอกเหนือไปจากวิชาสังคมศึกษามากกว่าครูสังคมศึกษาในโรงเรียนรัฐบาล

การสอนวิชาในหมวดสังคมศึกษา ปรากฏว่า ครูสังคมศึกษาส่วนใหญ่สอนวิชาในหมวดสังคมศึกษาควบคู่กันไป เช่น ครูที่สอนวิชาประวัติศาสตร์จะสอนวิชาภูมิศาสตร์ด้วย สำหรับครูสังคมศึกษาที่ต้องสอนทุกวิชาในหมวดสังคมศึกษา ปรากฏว่าในโรงเรียนราษฎร์มีถึงร้อยละ ๓๐.๒๓ ในขณะที่โรงเรียนรัฐบาลมีเพียงร้อยละ ๕.๒๖ เท่านั้น เหตุผลในการสอนวิชาสังคมศึกษาของครู ส่วนใหญ่สอนควบคู่ความสมัครใจและสนใจ นอกจากการสอนแล้วครูสังคมศึกษาส่วนใหญ่ยังทำหน้าที่เป็นอาจารย์ประจำชั้นอีกด้วย

๓. การวางโปรแกรมการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

๓.๑ ลักษณะเบื้องต้น

ปรากฏว่า การวางโปรแกรมในโรงเรียนรัฐบาลประกอบด้วยหัวหน้าสายวิชาสังคมศึกษา และครูสังคมศึกษารวมกัน แต่ในโรงเรียนราษฎร์ส่วนใหญ่ ครูสังคมศึกษาเป็นผู้วางโปรแกรมคนเดียว สำหรับการวางโปรแกรมการสอนล่วงหน้า โรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์มีลักษณะคล้ายคลึงกันคือ ส่วนใหญ่จะมีการวางโปรแกรมในตอนต้นปีการศึกษา โดยนำทั้งนโยบายของโรงเรียนและกระทรวงศึกษาธิการ มาปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพของนักเรียนและเน้นทางด้านเนื้อหาเป็นสำคัญ รองลงมาได้แก่การให้นักเรียนได้มีโอกาสแสดงความสามารถ โดยมีส่วนร่วมในกิจกรรม นอกจากนี้แล้วโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์ยังมีหลักเกณฑ์ในการจัดโปรแกรมการเรียนการสอนคล้ายคลึงกันคือ การจัดโปรแกรมจะจัดโดยคำนึงถึงเนื้อหาวิชา และกิจกรรมควบคู่กันไปเป็นสำคัญ และได้มีการทำหนังสือสังคมศึกษาสำหรับประกอบการสอน และโครงการสอนระยะยาวด้วย

การดำเนินงานเพื่อให้มีโปรแกรมการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาที่ขึ้นในโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์ต่างก็จัดให้มีการวัดและประเมินผลงานเป็นประจำทุกภาคเรียน แต่โรงเรียนรัฐบาลได้ให้ความสำคัญในการจัดนิเทศเกี่ยวกับวิธีการนำหลักสูตรมาใช้กับคณะครูก่อนเปิดภาคเรียน ภาคที่ ๑ และการจัดอาคารสถานที่ อุปกรณ์การสอนให้เหมาะสมและมีปริมาณเพียงพอมากกว่าโรงเรียนราษฎร์อย่างมีนัยสำคัญ สำหรับการพิจารณาจัดครูเข้าทำการสอน โรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์มีลักษณะคล้ายคลึงกันคือ ส่วนใหญ่ถือ ความถนัด ความสนใจ กับความสามารถและคุณวุฒิของอาจารย์เป็นสำคัญ ลักษณะการมอบหมายงานส่วนใหญ่จะให้อิสระในการทำงานอย่างเต็มที่ หรือบอกหน้าที่ขอบเขตของงานให้เท่านั้น

ครูสังคมศึกษาทั้งในโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์ มีความเห็นเกี่ยวกับการวางโปรแกรมคล้ายคลึงกันคือ ควรจะมีการวางโปรแกรมและแผนงานใหม่ทุกปีถึงร้อยละ ๗๒.๐๐ นอกจากนี้ครูสังคมศึกษาบาง ท่านยังได้เสนอความเห็นว่แผนงานควรยืดหยุ่นได้ สำหรับวิธีที่ดีที่สุดในการวางโปรแกรม (ตามความคิดเห็นของครูสังคมศึกษา) นั้นได้แก่ การวางโปรแกรมการเรียนการสอนตลอดปี รองลงมาคือ การวางโปรแกรมการเรียน

การสอนเป็นรายภาคเรียน คิดเป็นร้อยละ ๘๒.๐๐ และ ๘๑.๐๐ ตามลำดับ เมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างอายุของครูสังคัมศึกษากับความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีที่ดีที่สุดในการวางโปรแกรม ปรากฏว่า ครูสังคัมศึกษาที่มีอายุ ๒๕ ปีขึ้นไป มีแนวโน้มที่จะเน้นถึงการวางโปรแกรมการเรียนการสอนระยะยาว คือ ตลอดปีเป็นสำคัญ ในขณะที่ครูสังคัมศึกษาที่มีอายุระหว่าง ๒๐-๒๕ ปี เห็นว่าควรจะมีการวางโปรแกรมเป็นระยะภาคเรียน

๓.๒ การติดตามผลและปรับปรุงการปฏิบัติงาน

ผู้ติดตามการทำงานของครูในสายวิชาสังคัมศึกษาในโรงเรียนรัฐบาล ได้แก่ หัวหน้าสายวิชาสังคัมศึกษา ซึ่งมีถึงร้อยละ ๙๕.๔๔ ส่วนในโรงเรียนราษฎร์ ได้แก่ อาจารย์ใหญ่ และหัวหน้าสายวิชา ร้อยละ ๘๓.๑๔ และ ๓๗.๒๑ ตามลำดับ การติดตามผลส่วนใหญ่ทั้งโรงเรียนรัฐบาล และโรงเรียนราษฎร์ มีวิธีการติดตามโดยให้เสนอบันทึกการสอนล่วงหน้า คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๖๑ และ ๖๒.๙๙ ตามลำดับ นอกจากนี้ โรงเรียนรัฐบาลยังได้ติดตามการทำงานของครูโดยติดตามผลการสอบของนักเรียน เพื่อจะได้ทราบสถานการณ์การสอน ร้อยละ ๔๐.๓๕ ส่วนโรงเรียนราษฎร์ใช้การติดตามผลการสอน โดยมีสมุดบันทึกการสอนประจำห้องเรียนอีกถึงร้อยละ ๖๐.๔๗ ในการปรับปรุงการปฏิบัติงานตามโปรแกรม โรงเรียนรัฐบาลมีการปรับปรุงโดยมีการประชุมร่วมกันระหว่างหัวหน้าสายวิชา และระหว่างครูในสายวิชาเดียวกัน ส่วนโรงเรียนราษฎร์ ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิชาการเป็นผู้ปรับปรุงและมีการประชุมร่วมกันระหว่างครูในสายวิชาเดียวกัน สำหรับเกณฑ์พิจารณาในการปรับปรุงการเรียนการสอนของครูสังคัมศึกษา โรงเรียนรัฐบาลถือว่าเป็นหน้าที่ของครูร้อยละ ๓๘.๖๐ และถือว่าเป็นความดีความชอบร้อยละ ๓๖.๔๔ ในขณะที่โรงเรียนราษฎร์ถือว่าเป็นความดีความชอบถึงร้อยละ ๖๐.๔๗ เมื่อพิจารณาถึงการดำเนินงานเพื่อช่วยให้ครูมีสมรรถภาพในการสอน โรงเรียนรัฐบาลได้ส่งครูเข้ารับการอบรมเป็นครั้งคราว ร้อยละ ๙๕.๔๔ และถือว่าการแสวงหาความรู้เป็นหน้าที่ของครูแต่ละคน คิดเป็นร้อยละ ๙๐.๑๘ สำหรับโรงเรียนราษฎร์ถือว่าการแสวงหาความรู้เป็นหน้าที่ของครูแต่ละคนเป็นสำคัญ คิดเป็นร้อยละ ๖๗.๔๔ รองลงมาคือ ส่งเสริมให้ครูไปศึกษาต่อในเวลานอกราชการ และส่งครูเข้ารับการอบรมเป็นครั้งคราวร้อยละ ๕๘.๑๔ และร้อยละ ๕๕.๔๑ ตามลำดับ

ในการอบรมและนิเทศการศึกษา ครูสังคมศึกษาในโรงเรียนรัฐบาลมีความต้องการความช่วยเหลือในเรื่องเกี่ยวกับเนื้อหาวิชาเพิ่มเติมมากที่สุด รองลงมาได้แก่ การใช้และสร้างอุปกรณ์อย่างง่าย คิดเป็นร้อยละ ๒๔.๕๑ และ ๕๔.๓๕ ตามลำดับ สำหรับครูสังคมศึกษาในโรงเรียนราษฎร์ ต้องการความช่วยเหลือเกี่ยวกับการปรับปรุงวิธีสอนใหม่ ๆ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๗๗ ส่วนอันดับรองลงมาได้แก่เรื่องเกี่ยวกับการใช้ และสร้างอุปกรณ์การสอนอย่างง่าย และความรู้เกี่ยวกับแหล่งวิทยากร ซึ่งคิดเป็นร้อยละ ๒๐.๔๗ ระยะเวลาในการนิเทศครูสังคมศึกษาในโรงเรียนรัฐบาลมีความเห็นว่าควรมีการนิเทศเทอมละครั้งเป็นส่วนใหญ่ รองลงมาคือปีละครั้ง คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๔๐ และ ๓๕.๐๘ ตามลำดับ สำหรับครูสังคมศึกษาในโรงเรียนราษฎร์มีความเห็นว่า ควรมีการนิเทศเทอมละครั้งเป็นสำคัญ คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๑๒ ครูสังคมศึกษาในโรงเรียนรัฐบาล และโรงเรียนราษฎร์ส่วนใหญ่มองเห็นสอดคล้องกันว่าบุคคลที่ควรจะเป็นผู้นิเทศการสอน คือ วิทยากรผู้ชำนาญการเฉพาะสาขาวิชาสังคมศึกษาจากสถาบันฝึกหัดครู

๓.๓ หลักสูตร ประมวลการสอน หนังสือแบบเรียน และหนังสืออ่านประกอบ

ครูสังคมศึกษาทั้งในโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์ ส่วนใหญ่มีความเห็นว่า ปัญหาของหลักสูตรวิชาสังคมศึกษาได้แก่ หลักสูตรและคะแนนไม่สมดุลกัน และมีเนื้อหาซ้ำกัน ทำให้นักเรียนเบื่อหน่าย ในกรณีที่สอนไม่ทัน ครูสังคมศึกษาทั้งในโรงเรียนรัฐบาลและในโรงเรียนราษฎร์ใช้วิธีแก้ปัญหาคคล้ายคลึงกันคือ ส่วนใหญ่แก้ปัญหาโดยอธิบายเนื้อเรื่องย่อ ๆ ให้นักเรียนฟังจนจบหลักสูตร รองลงมาคือ ให้นักเรียนมาสอนนอกเวลา คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๐๐ และ ๓๖.๐๐ ตามลำดับ สำหรับประมวลการสอนวิชาสังคมศึกษาครูสังคมศึกษาทั้งในโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์ ได้ใช้ประมวลการสอนวิชาสังคมศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ โดยดัดแปลงและเพิ่มเติมจากประมวลการสอนบ้างเป็นบางครั้ง เพื่อให้ทันกับเหตุการณ์และเหมาะสมกับนักเรียนของตน และได้แสดงความคิดเห็นว่า อยากมีส่วนร่วมในการทำประมวลการสอนเพื่อจะได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้เกี่ยวข้อง และมีปัญหาที่จะนำมาเสนอมาก

การเลือกแบบเรียน และหนังสืออ่านประกอบ ในโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์ มีความคล้ายคลึงกันคือ ส่วนใหญ่เลือกตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด

ให้ใช้ โดยเป็นหนังสือของกระทรวงศึกษาธิการ และเป็นหนังสือที่ได้รับอนุญาตให้ใช้ในโรงเรียน ส่วนใหญ่จะไขชุกเคิมซ้ำกันทุกปี แต่เมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างการใช้นหนังสือแบบเรียน และประสบการณ์ของครูสังคมศึกษา ปรากฏว่าครูที่มีประสบการณ์น้อย มีแนวโน้มที่จะไขหนังสือแบบเรียน โดยเปลี่ยน ไขชุกค่อนบ้าง และจำนวนหนังสือที่นักเรียนในโรงเรียนรัฐบาล และโรงเรียนราษฎร์ใช้มีจำนวนเท่า ๆ กันคือ ส่วนใหญ่ไขหนังสือจำนวน ๑ - ๒ เล่ม

๔. การดำเนินการเรียนการสอนตามโปรแกรม

๔.๑ การเตรียมการสอน ภายหลังจากได้รับการมอบหมายจากผู้บังคับบัญชา ครูสังคมศึกษาในโรงเรียนรัฐบาลส่วนใหญ่เตรียมการสอนโดย ค้นคว้าเพิ่มเติมจากแหล่งต่าง ๆ และรองลงมาก็คือ ศึกษาหลักสูตรและแบบเรียนเพื่อเตรียมการสอนทั้งระยะสั้นและระยะยาว ร้อยละ ๖๓.๑๖ และ ๕๖.๑๔ ตามลำดับ ส่วนครูสังคมศึกษาในโรงเรียนราษฎร์จะศึกษาหลักสูตรและแบบเรียนเพื่อเตรียมการสอนทั้งระยะสั้นและระยะยาวถึงร้อยละ ๙๔.๕๒ และค้นคว้าเพิ่มเติมจากแหล่งต่าง ๆ เพียงร้อยละ ๔๘.๘๓ สำหรับเวลาในการเตรียมบทเรียน ครูสังคมศึกษาในโรงเรียนรัฐบาลส่วนใหญ่ใช้เวลาเตรียมประมาณ ๑ - ๒ ชั่วโมง ส่วนครูสังคมศึกษาในโรงเรียนราษฎร์ ใช้เวลาประมาณ ๑ - ๒ ชั่วโมง และแล้วแต่เนื้อหาของบทเรียน ครูสังคมศึกษาทั้งในโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์ เปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการวางโปรแกรมการเรียนการสอน และกิจกรรมเป็นบางครั้ง

๔.๒ วิธีสอนและการสอน ครูสังคมศึกษาในโรงเรียนรัฐบาลนำเข้าสู่บทเรียน โดยเร้าความสนใจของนักเรียน และทบทวนบทเรียนเดิมก่อน คิดเป็นร้อยละ ๖๓.๑๖ และ ๕๘.๖๕ ตามลำดับ ส่วนครูสังคมศึกษาในโรงเรียนราษฎร์นำเข้าสู่บทเรียน โดยการทบทวนบทเรียนเดิมเป็นอันดับแรก และรองลงมาก็คือ เร้าความสนใจของนักเรียน คิดเป็นร้อยละ ๖๒.๓๘ และ ๕๓.๘๘ ตามลำดับ การใช้หนังสือแบบเรียนของโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์มีลักษณะคล้ายคลึงกันคือ นักเรียนมีหนังสือแบบเรียนทุกคน แต่ต้องค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมนอกเหนือไปจากบทเรียนในหนังสือ และเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นได้เต็มที่ สำหรับวิธีการสอนที่ใช้อย่างใหญ่โตแก่ การอภิปราย และซักถามขณะดำเนินการสอน

ครูสังคัมศึกษาทั้งในโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์ต่างก็เห็นด้วยกับความคิดเกี่ยวกับการสอนวิชาในหมวดสังคัมศึกษาให้สัมพันธ์กับทุกวิชาในหมวดเดียวกันและหมวดอื่น ๆ โดยให้เหตุผลว่า ทุกวิชามีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

ครูสังคัมศึกษาในโรงเรียนรัฐบาล และโรงเรียนราษฎร์ ส่วนใหญ่จะติดตามวิธีสอนใหม่ ๆ หรือศึกษาคูจากผู้อื่นเพื่อนำมาคิดแปลงการสอนที่ใช้อยู่เป็นบางครั้ง และติดตามเหตุการณ์ความเคลื่อนไหว ตลอดจนความรู้ต่าง ๆ เป็นประจำจากตำราต่าง ๆ หนังสือพิมพ์ วิทยุ หรือโทรทัศน์ ในขณะที่เดียวกันก็แนะนำให้นักเรียนไปศึกษาค้นคว้าความรู้จากแหล่งความรู้ต่าง ๆ เป็นประจำ สำหรับการบ้านที่ให้นักเรียนทำ ครูสังคัมศึกษาจะให้เมื่อต้องการให้นักเรียนจำเนื้อหาบางตอนโดยเฉพาะ และเมื่อจบบทเรียนแต่ละครั้ง ลักษณะของการบ้านที่ให้ ส่วนใหญ่ให้เหมือนกันหมดทั้งชั้น แต่โรงเรียนรัฐบาลได้ให้การบ้านแก่นักเรียนทำโดยแบ่งเป็นหมู่ ๆ มากกว่าโรงเรียนราษฎร์อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับความเชื่อมั่น ๘๘ %

๔.๓ สิ่งอำนวยความสะดวก อุปกรณ์ กิจกรรม และการวัดผล สิ่งช่วยส่งเสริมการเรียนการสอนในโรงเรียนรัฐบาลได้แก่ ห้องสมุดและห้องสังคัมศึกษา แต่ในโรงเรียนราษฎร์มีห้องสมุดแต่เพียงอย่างเดียว และเมื่อพิจารณาถึงสิทธิในการให้ห้องสมุดหรือห้องสังคัมศึกษา ครูในโรงเรียนรัฐบาลส่วนใหญ่ ยืมหนังสือไว้ใช้ตลอดปี แต่ครูในโรงเรียนราษฎร์มีสิทธิเพียงยืมได้เฉพาะเวลาเปิดเทอม และในเวลาที่กำหนดเท่านั้น สำหรับหนังสือแบบเรียนประกอบ คู่มือ และเอกสารเพื่อใช้ค้นคว้าสำหรับวิชาสังคัมศึกษา ปรากฏว่า โรงเรียนรัฐบาลมีหนังสือมากพอสมควร ในขณะที่โรงเรียนราษฎร์มีอยู่เพียงจำนวนน้อย ในด้านอุปกรณ์การสอนส่วนใหญ่โรงเรียนรัฐบาลจะจัดวัสดุอุปกรณ์การสอนไว้ให้พอเพียง รองลงไปได้แก่ การอนุมัติให้เบิกเงินจากโรงเรียน และครูนำไปจัดทำเอง ส่วนโรงเรียนราษฎร์ส่วนใหญ่จะอนุมัติให้เบิกเงินจากโรงเรียน และครูนำไปจัดทำเอง

ในด้านอุปกรณ์การสอนของครูส่วนใหญ่ ใช้แผนที่ ลูกโลก หนังสือพิมพ์ และเอกสารต่าง ๆ ซึ่งปรากฏว่าโรงเรียนรัฐบาลมีแนวโน้มที่จะใช้อุปกรณ์การสอนมากกว่าในโรงเรียนราษฎร์อย่างมีนัยสำคัญ ส่วนความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับอุปกรณ์การสอน

ครูสังคัมศึกษาส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ดีต่อการใช้อุปกรณ์การสอน แต่การที่ครูไม่ค่อยได้ใช้อุปกรณ์การสอนนั้น เนื่องจากทางโรงเรียนมีอุปกรณ์การสอนน้อยมาก ไม่เพียงพอแก่ความต้องการ

กิจกรรมการเรียน การสอนที่นิยมจัดกันมากได้แก่ การรวบรวมข่าว ภาพต่าง ๆ และการให้นักเรียนไปหาความรู้จากสถานที่ต่าง ๆ เช่น พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ หอจดหมายเหตุ เป็นต้น สำหรับการเชิญวิทยากรมาให้ความรู้ทางวิชาสังคัมศึกษาส่วนใหญ่ไม่เคยเชิญวิทยากรมา แต่อย่างไรก็ตาม โรงเรียนรัฐบาลก็มีแนวโน้มว่าเชิญวิทยากรมาบ้าง แต่โรงเรียนราษฎร์เกือบจะไม่เคยเชิญมาเลย ในด้านกิจกรรมเสริมหลักสูตร โรงเรียนรัฐบาลส่วนใหญ่ จัดชุมนุมสังคัมศึกษา เป็นอันดับแรก คิดเป็นร้อยละ ๗๑.๖๘ แต่ในโรงเรียนราษฎร์ร้อยละ ๖๐.๔๙ ไม่มีกิจกรรมเสริมหลักสูตร นอกจากนี้แล้ว โรงเรียนรัฐบาลยังได้มีการเตรียมนักเรียนก่อนไปศึกษานอกสถานที่อีกด้วย เมื่อพิจารณาถึงปัญหาในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ปรากฏว่าครูสังคัมศึกษาส่วนใหญ่เห็นว่าไม่มีปัญหาอะไร

การวัดผล ครูสังคัมศึกษาในโรงเรียนรัฐบาลส่วนใหญ่ทำการทดสอบเมื่อจบบทเรียนหนึ่ง ๆ ส่วนครูสังคัมศึกษาในโรงเรียนราษฎร์ส่วนใหญ่ทำการทดสอบตามที่โรงเรียนกำหนดไว้ และทดสอบเดือนละครั้งเป็นอย่างน้อย ลักษณะของการวัดผลในโรงเรียนรัฐบาลและในโรงเรียนราษฎร์ มีลักษณะคล้ายคลึงกันคือ ส่วนใหญ่ใช้ข้อสอบแบบปรนัย และอัตนัยผสมกัน และจากการให้นักเรียนเขียนรายงาน สำหรับข้อทดสอบที่ส่วนใหญ่เป็นข้อสอบที่ครูผู้สอนออกเอง ผลการทดสอบนำไปใช้เพื่อวัดความสามารถของนักเรียน และปรับปรุงการสอนของครู การดำเนินการเพื่อให้การวัดผลเป็นไปอย่างเหมาะสม ครูสังคัมศึกษาในโรงเรียนรัฐบาล ส่วนใหญ่ใช้การพิจารณาตรวจความเหมาะสมของข้อสอบก่อนที่จะนำไปใช้เสมอ และรองลงมาคือ เก็บข้อทดสอบต่าง ๆ มาศึกษาหาข้อบกพร่องและหาทางแก้ไข คิดเป็นร้อยละ ๖๑.๔๐ และ ๔๒.๑๑ ตามลำดับ ครูสังคัมศึกษาในโรงเรียนราษฎร์ใช้วิธีดังกล่าวทั้ง ๒ ประการในจำนวนเท่ากันคือร้อยละ ๔๑.๘๖ สำหรับปัญหาในการวัดผล ครูสังคัมศึกษาประสบปัญหาอย่างกระจัดกระจายกัน และมีจำนวนไม่น้อยที่ไม่ประสบปัญหาเลย

๕. ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการสอน และขอเสนอแนะในการปรับปรุงโปรแกรม

เมื่อประสบปัญหาในการสอน ครูสังคัมศึกษาในโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์ ส่วนใหญ่จะแก้ปัญหาด้วยตนเองเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ ขอความช่วยเหลือจากเพื่อนครูด้วยกัน และขอความช่วยเหลือจากหัวหน้าสายวิชา สำหรับอุปสรรคที่ทำให้การปฏิบัติงานตามโปรแกรมไม่ไคลคลีเท่าที่ควรได้แก่ ครูสังคัมศึกษาบางท่านสอนวิชาไม่ตรงกับความสามารถ นอกจากนี้ ในโรงเรียนราษฎร์ยังมีอุปสรรคเกี่ยวกับ ครูอาจารย์ส่วนใหญ่ไม่ร่วมมือในการแก้ไขข้อบกพร่อง คิดเป็นร้อยละ ๓๒.๕๖ นอกจากนี้ ครูสังคัมศึกษาทั้งในโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์ ต่างก็มีความเห็นว่า ปัญหาที่สำคัญที่สุด คือการขาดอุปกรณ์การสอน รองลงมาคือ เวลาเรียนน้อยทำให้สอนไม่ทัน และขาดแหล่งวิชาการที่จะค้นคว้าเพิ่มเติม สำหรับสิ่งที่ต้องการให้มีการปรับปรุงมากที่สุดเรียงตามลำดับได้แก่ หลักสูตร ประมวลการสอน หนังสือแบบเรียน และวิธีสอนสังคัมศึกษา

โดยสรุปแล้ว อาจกล่าวได้ว่า การวิจัยเกี่ยวกับ "โปรแกรมการเรียนการสอนวิชาสังคัมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น" นี้ ผลของการวิจัยส่วนใหญ่เป็นไปตามที่ได้ตั้งสมมุติฐานไว้ คือ การจัดโปรแกรมการเรียนการสอนวิชาสังคัมศึกษาของโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์ไม่แตกต่างกัน จะมีความแตกต่างกันบ้างในเรื่องเกี่ยวกับการสอนวิชาในหมวดสังคัมศึกษา ปรากฏว่าครูสังคัมศึกษาที่สอนทุกวิชาในหมวดสังคัมศึกษาในโรงเรียนราษฎร์มีถึงร้อยละ ๓๐.๒๓ ในขณะที่โรงเรียนรัฐบาลมีเพียงร้อยละ ๕.๒๖ และครูสังคัมศึกษาในโรงเรียนราษฎร์ ต้องทำการสอนวิชาอื่น ๆ นอกเหนือไปจากวิชาสังคัมศึกษา มากกว่าครูสังคัมศึกษาในโรงเรียนรัฐบาล สำหรับการวางโปรแกรมการเรียนการสอนวิชาสังคัมศึกษาในโรงเรียนรัฐบาลประกอบด้วยหัวหน้าสายวิชาสังคัมศึกษาและครูสังคัมศึกษาร่วมกัน แต่ในโรงเรียนราษฎร์ส่วนใหญ่ครูสังคัมศึกษาเป็นผู้วางโปรแกรมแต่เดี๋ยวก การดำเนินงานเพื่อให้มีโปรแกรมการเรียนการสอนวิชาสังคัมศึกษาที่ดีนั้น โรงเรียนรัฐบาลได้ให้ความสำคัญในการจัดนิเทศเกี่ยวกับวิธีการนำหลักสูตรมาใช้กับคณะครูก่อนเปิดภาคเรียน ภาคที่ ๑ การจัดอาคารสถานที่ อุปกรณ์การสอนให้เหมาะสม และมีปริมาณเพียงพอมากกว่าโรงเรียนราษฎร์อย่างมีนัยสำคัญ สำหรับเกณฑ์ในการพิจารณาการปรับปรุงการสอนของครูสังคัมศึกษา โรงเรียนราษฎร์ถือเป็นความดี ความชอบ ถึงร้อยละ ๖๐.๕๗ ในขณะที่โรงเรียนรัฐบาลถือเป็นความดีความชอบเพียงร้อยละ ๓๖.๔๕ ในขณะที่เดียวกันโรงเรียนรัฐบาลจะให้ความสำคัญในด้านบริการ

ห้องสมุด การใช้น้ำส้วม ตลอดจนมีหนังสือมากกว่าในโรงเรียนราษฎร์อย่างเห็นได้ชัด นอกจากนี้ในด้านการใช้อุปกรณ์การสอนของครูสังคัมศึกษา ปรากฏว่าโรงเรียนรัฐบาลมีแนวโน้มที่จะใช้อุปกรณ์การสอนมากกว่าโรงเรียนราษฎร์อย่างมีนัยสำคัญ แต่อุปกรณ์การสอนก็มีจำนวนน้อยมาก ไม่เพียงพอแก่ความต้องการ ความแตกต่างประการสุดท้ายระหว่างโรงเรียนรัฐบาล และโรงเรียนราษฎร์ได้แก่อกิจกรรมเสริมหลักสูตร โรงเรียนรัฐบาลส่วนใหญ่ มีการจัดชุมนุมสังคัมศึกษาถึงร้อยละ ๗๓.๖๘ แต่ในโรงเรียนราษฎร์ ปรากฏว่าส่วนใหญ่คือร้อยละ ๖๐.๘๗ ไม่มีกิจกรรมเสริมหลักสูตร

อภิปรายผลของการวิจัย

ในปัจจุบันได้มีผู้ทำการวิจัยเกี่ยวกับวิชาสังคมศึกษาอย่างกว้างขวาง สำหรับในประเทศไทย ผู้วิจัยส่วนใหญ่ได้เน้นเรื่องการศึกษาโปรแกรมการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาโดยตรง แต่อย่างไรก็ตามผลของการวิจัยเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาต่าง ๆ เหล่านั้น ก็อาจจะนำมาประกอบในการอภิปรายผลของการวิจัยเรื่องนี้ได้พอสมควร ในเรื่องวิธีสอน กิจกรรม และการวัดผล เป็นต้น

การวิจัยเกี่ยวกับการวางโปรแกรมการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาของโรงเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในจังหวัดพระนคร-ธนบุรี อาจจะแยกการอภิปรายออกเป็นหมวดหมู่ได้ดังนี้

๑. ลักษณะการวางโปรแกรมการเรียนการสอน

จากการวิจัยนี้ ปรากฏว่าผู้วางโปรแกรมการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาในโรงเรียนรัฐบาลระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ประกอบด้วยหัวหน้าสายวิชาสังคมศึกษาและครูสังคมศึกษา โดยมีการวางโปรแกรมล่วงหน้าในด้านการวางตัวบุคคล และโครงการสอนระยะยาว สำหรับโรงเรียนราษฎร์ก็ได้มีลักษณะการวางโปรแกรมคล้ายคลึงกัน แต่ผู้วางโปรแกรมนั้นประกอบด้วยครูสังคมศึกษารวมกันวางเป็นส่วนใหญ่ การวางโปรแกรมการเรียนการสอนซึ่งประกอบด้วยหัวหน้าสายวิชาและครูสังคมศึกษารวมกันนั้นมีอยู่เป็นจำนวนน้อย แสดงให้เห็นว่าในโรงเรียนราษฎร์มีตัวบุคคลซึ่งจะเป็นผู้ประสานงานและเป็นหัวหน้าในการดำเนินงาน ตลอดจนให้คำปรึกษาแนะนำน้อยกว่าในรัฐบาล เมื่อพิจารณาถึงสถานภาพของครูสังคมศึกษาประกอบด้วยแล้ว ปรากฏว่าประสิทธิภาพของครูในการสอนวิชาสังคมศึกษามีลักษณะแตกต่างกันไป นับตั้งแต่ครูสังคมศึกษาที่มีประสิทธิภาพเพียง ๑ ปี จนถึงนับสิบปีขึ้นไป หรืออาจกล่าวได้ว่าความมีทั้งครูใหม่ที่ยังไม่เคยทำการสอน ไปจนกระทั่งถึงผู้ที่เคยทำการสอนมานานแล้ว ดังนั้นการที่โรงเรียนราษฎร์ส่วนใหญ่มีการวางโปรแกรมการเรียนการสอนโดยมีหัวหน้าสายวิชาเป็นผู้ประสานงานหรือให้คำปรึกษาไม่เพียงพอ อาจจะทำให้การวางโปรแกรมไม่ราบรื่นเท่าที่ควรและขาดประสิทธิภาพ เมื่อนำไปใช้ในการสอน เพราะเมื่อพิจารณาจากการมอบหมายงาน อาจารย์ใหญ่หรือหัวหน้าสายวิชาส่วนใหญ่จะมอบหมายงานโดยให้อิสระอย่างเต็มที่ถึงร้อยละ ๖๔.๐๐ และมีการร่วมงาน

อย่างใกล้ชิดเพียงร้อยละ ๑๗.๐๐ เท่านั้น จากลักษณะนี้อาจจะทำให้การวางโปรแกรม และการดำเนินงานไม่สอดคล้องกัน ครูสังคมศึกษาที่ไม่มีประสบการณ์มาก่อน ก็จะสอนไปตามที่ตนเห็นว่าเหมาะสม ซึ่งผลเสียจะตกอยู่ที่นักเรียนเป็นส่วนใหญ่ เพราะคุณภาพในการสอน ไม่ดีเท่าที่ควร นอกจากนี้แล้วยังอาจจะได้ผลไม่สมตามความมุ่งหมายของโรงเรียนและของ วิชาสังคมศึกษาอย่างเต็มที่อีกด้วย เนื่องจากในโรงเรียนต่าง ๆ นั้น ย่อมมีความมุ่งหมาย หรือลักษณะการเรียนการสอนที่โรงเรียนยึดถือไว้ เช่น การเน้นหนักทางด้านวิชาการและ การจัดกิจกรรมต่าง ๆ อันเป็นปรัชญาของโรงเรียน ดังนั้นการดำเนินการเรียนการสอนต่าง ๆ จึงควรจะไปในทางที่จะส่งเสริมให้การเรียนการสอนบรรลุผลตามที่ใดตั้งเป้าหมายไว้ สำหรับโปรแกรมวิชาสังคมศึกษานั้นนับว่าเป็นแขนงวิชาหนึ่งที่จะสนับสนุนให้เป้าหมายของโรงเรียน ได้เห็นเด่นชัดขึ้น จึงควรจะได้มีการจัดโปรแกรมการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาที่ดี และวาง หลักเกณฑ์ไว้ให้เห็นอย่างเด่นชัด โดยพิจารณาถึงโปรแกรมการเรียนการสอนทั้งที่เป็นส่วนรวม และตามลำดับชั้น ม.ศ. ๑, ๒, ๓ ซึ่งจะทำให้มีการวางแผนงานต่อเนื่องกัน อันจะมีผลทำให้เกิดความสะดวกในการรับขวงงาน และเข้าใจลักษณะวิธีการเรียนการสอนที่เด็กได้รับมาก่อน เพื่อจะได้พัฒนาส่งเสริมให้มีความงอกงามต่อไป นอกจากนี้แล้วจะช่วยให้การปรับปรุงแก้ไข เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ คือเมื่อนักเรียนมีความบกพร่องในด้านใดก็จะได้ทำการแก้ไข ปรับปรุงให้ถูกต้องกับปัญหานั้น ๆ ซึ่งจะทำให้โปรแกรมการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

เมื่อพิจารณาถึงหลักสูตรวิชาสังคมศึกษา ที่กระทรวงศึกษาธิการได้จัดทำขึ้นนั้นนั้นถือได้ว่า มีจุดประสงค์เพื่อจะได้ "เป็นแนวทางให้โรงเรียนนำไปจัดหลักสูตรของตนให้ดีขึ้นกว่าที่จะไม่มี แนวทางใด ๆ เสียเลย" ^๑ ซึ่งถ้าโรงเรียนสอนไปตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ ก็จะเป็นมาตรฐานขั้นต่ำที่ควรพอใจได้ แต่ถ้าโรงเรียนจัดกิจกรรมต่าง ๆ มากขึ้นไปกว่าที่มีใน หลักสูตร ผลของการศึกษาก็ควรจะได้ดีขึ้น ดังนั้นการที่หลักสูตรจะดีหรือไม่จึงขึ้นอยู่กับคณะ ครูเป็นสำคัญ เพราะคณะครูมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงที่จะจัดประสบการณ์ทั้งหมดให้แก่ นักเรียน

^๑ กรมวิชาการ, รายงานการสัมมนาศึกษานิเทศก์และครูสังคมศึกษาระดับประถม ศึกษา (พระนคร โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๑๐), หน้า ๑๘๖.

ดังนั้น โปรแกรมการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาในโรงเรียนจึงควรจะได้รับการปรับปรุงจากบุคลากรในโรงเรียน ซึ่งได้แก่ครูสังคมศึกษาหรือบุคคลที่มีความรู้ในท้องถิ่นนั้น ๆ ร่วมมือกันจัดหลักสูตรวิชาสังคมศึกษาในโรงเรียนของตน ซึ่งจะทำให้การเรียนการสอนเหมาะสมกับความมุ่งหมายของโรงเรียนเหมาะสมกับสภาพโดยทั่ว ๆ ไปของโรงเรียน และเหมาะสมกับความต้องการของนักเรียน ซึ่งจะทำให้โปรแกรมการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เพราะบุคคลที่ร่วมกันจัดทำนั้น อยู่ในแวดวงของวิชาสังคมศึกษาและเป็นผู้เข้าใจถึงเนื้อหาวิชาสอนและลักษณะพื้นฐานของนักเรียนเป็นอย่างดี

การที่ครูสังคมศึกษามาร่วมกันวางแผนงานร่วมกัน นอกจากจะทำให้มีการแบ่งแยกหน้าที่กันอย่างชัดเจน เข้าใจในหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละคนแล้ว เมื่อมีปัญหาและอุปสรรคอย่างไร ก็อาจนำมาปรึกษาหารือกันได้ เช่น เมื่อมีการสอนล่าช้า ไม่ทันตามที่กำหนดเอาไว้ แทนที่จะตัดเรื่องนั้น ๆ ทิ้งไป หรืออธิบายให้นักเรียนฟังย่อ ๆ ซึ่งทำให้นักเรียนได้แต่เพียงเนื้อหาวิชาอย่างย่อ ๆ ไปเท่านั้น ไม่ได้มีการทำกิจกรรมอย่างอื่น ๆ เลย แทนที่จะทำอย่างนี้ครูสังคมศึกษาอาจจะนำไปสอนในภาคต่อไป หรือในชั้นต่อไปได้ โดยที่การดำเนินการสอนยังคงดำเนินไปตามลำดับขั้น จากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่งอย่างสมบูรณ์ในเมื่อโปรแกรมมีลักษณะยืดหยุ่น และจากการที่ครูสังคมศึกษามาร่วมกันวางแผนการเรียนการสอนด้วยกันอยู่เสมอ อาจก่อให้เกิดความสามัคคี ร่วมมือร่วมใจกันทำงาน และจะทำให้มีความรู้สึกเป็นเจ้าของมากขึ้น เมื่อได้มีส่วนช่วยกันวางแผนการเรียนการสอนและช่วยกันปรับปรุงในสิ่งที่ควรจะทำ

การติดตามการทำงานของครูในสายวิชาสังคมศึกษาส่วนใหญ่ทั้งโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์ มีวิธีการติดตามโดยให้เสนอบันทึกการสอนล่วงหน้า นอกจากนี้โรงเรียนรัฐบาลยังได้ติดตามการทำงานของครูโดยติดตามผลการสอบของนักเรียน เพื่อจะได้ทราบสถานการณ์การสอน ร้อยละ ๔๐.๓๕ ส่วนโรงเรียนราษฎร์ใช้การติดตามผลการสอนโดยมีสมุดบันทึกการสอนประจำห้องเรียนอีกถึงร้อยละ ๖๐.๘๗ สำหรับการมีสมุดบันทึกการสอนประจำห้องเรียนนี้ อาจจะใช้ติดตามผลการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาได้ไม่เต็มที่เท่าที่ควร เพราะไม่ได้ชี้แจงรายละเอียดไว้ในเรื่องนั้น ๆ จะมีการเรียนการสอนอย่างไรบ้าง ส่วนการประชุมอาจารย์ในสายวิชา หรือครูผู้สอนในระดับเดียวกันมีน้อยมาก ทั้งที่ควรจะมีการประชุมร่วมกันเพื่ออภิปรายปัญหาและช่วยกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อจะได้ติดตามการทำงานของครูอย่างใกล้ชิด

และร่วมกันแก้ปัญหาได้ทันที ซึ่งการมีการประชุมครูอาจารย์และการอภิปรายปัญหาร่วมกันนั้น จะทำให้โปรแกรมการเรียนการสอนดำเนินต่อไปได้โดยดีและเป็นสิ่งสำคัญที่หัวหน้าสายควรมึบทบาทมากกว่านี้ เพราะนอกจากจะเป็นการติดตามโปรแกรมต่าง ๆ แล้ว กิจกรรมเหล่านี้ยังเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยปรับปรุงการสอนของครูให้ดีขึ้นด้วย หัวหน้าสายวิชาในแต่ละโรงเรียนย่อมเป็นผู้นำในคณาวิชาการ และดำเนินการสอนด้วยการนำวิธีการใหม่ ๆ มาใช้ตลอดจนนิเทศและช่วยเหลือผู้ร่วมงานในสายวิชาของตน จัดการประชุมผู้ร่วมงานเพื่อปรึกษาและให้ข้อเสนอแนะต่าง ๆ การที่ครูได้มาอภิปรายปัญหาร่วมกัน ย่อมทำให้เกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ครูที่มีประสบการณ์น้อยก็จะได้เรียนรู้จากครูที่มีประสบการณ์การสอนมาก และนอกจากจะมีการแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ในการดำเนินการสอนภายในโรงเรียนแล้ว ก็อาจจะจัดให้มีการสนับสนุนให้ครูไปสังเกตการสอนในชั้นต่างและในโรงเรียนอื่น ๆ (inter-visitation) แต่เท่าที่ปรากฏในการวิจัยนี้ ปรากฏว่ามีการจัดให้ครูไปสังเกตการสอนในโรงเรียนอื่น ๆ เพียงร้อยละ ๖.๐๐ เท่านั้น สำหรับการปรับปรุงการเรียนการสอน โรงเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นส่วนใหญ่ได้มีการปรับปรุงโปรแกรมการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา โดยมีการสัมมนาระหว่างครูอาจารย์ในสายวิชาเดียวกันและต่างสายวิชาเป็นสำคัญ ซึ่งก็นับได้ว่า เป็นวิธีการที่ดีอันหนึ่ง

เมื่อพิจารณาถึงเกณฑ์พิจารณาความดีความชอบในการปรับปรุงการทำงานของครูโรงเรียนรัฐบาลส่วนใหญ่ถือว่าเป็นหน้าที่ของครู ในขณะที่โรงเรียนราษฎร์ถือว่าเป็นความดีความชอบของครูถึงร้อยละ ๖๐.๔๗ ซึ่งเกณฑ์ในการพิจารณานี้ อาจจะเป็นทั้งสิ่งจูงใจให้ครูทำการปรับปรุงการเรียนการสอนอยู่เสมอ หรืออาจจะทำให้ครูเพิกเฉย หรือเบื่อหน่ายต่อการปรับปรุงการทำงาน อันอาจมีผลไปถึงการจัดโปรแกรมการเรียนการสอนก็ได้ เป็นที่น่าสังเกตว่าทั้งโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์ มีเกณฑ์ในการพิจารณาการปรับปรุงการทำงานของครูไปคนละแนว คือทางฝ่ายโรงเรียนรัฐบาลถือว่าเป็นหน้าที่ และทางฝ่ายโรงเรียนราษฎร์ถือเป็นการปูนบำเหน็จความชอบ การที่โรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์มีเกณฑ์พิจารณาแตกต่างกันเช่นนี้ จะมีผลต่อการปฏิบัติงานของครูอย่างไรนั้น จึงเป็นเรื่องที่น่าจะได้มีการศึกษาต่อไป

ในการอบรมและนิเทศการศึกษา ปรากฏว่าครูสังคัมศึกษาส่วนมากต้องการที่จะได้รับความช่วยเหลืออย่างมาก นับตั้งแต่เนื้อหาวิชา การสร้างอุปกรณ์การสอน การปรับปรุงวิธีสอน และความรู้เกี่ยวกับแหล่งวิทยาการ ซึ่งตรงกับที่ภัทรพร ทิพย์รักษา^๒ ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับความช่วยเหลือทางคานวิชาการที่ครูสังคัมศึกษาต้องการ ส่วนระยะเวลาในการนิเทศนั้น จากการวิจัยของภัทรพร ทิพย์รักษา ครูสังคัมศึกษาต้องการให้มีการอบรมวิชาสังคัมศึกษาปีละครั้ง แต่จากการวิจัยครั้งนี้ครูสังคัมศึกษาส่วนใหญ่แสดงความคิดเห็นว่าควรมีการนิเทศเทอมละครั้ง แสดงให้เห็นว่าครูสังคัมศึกษามีความสนใจของการปรับปรุงและแสวงหาความรู้ต่าง ๆ มากขึ้น ครูสังคัมศึกษาส่วนใหญ่มีความเห็นว่า ผู้นิเทศการสอนควรจะเป็นวิทยากรผู้ชำนาญการเฉพาะสาขาวิชาสังคัมศึกษา จากสถาบันฝึกหัดครู รองลงมาคือครูอาจารย์ที่ชำนาญการสอนคิดเป็นร้อยละ ๔๑.๐๐ และ ๓๓.๐๐ ตามลำดับ ส่วนหัวหน้าสายวิชาได้รับเลือกน้อยมากคือร้อยละ ๘.๐๐ เท่านั้น จากการวิจัยของสมศรี ช่างนก^๓ ปรากฏว่าคุณภาพในการปฏิบัติงานของหัวหน้าสายวิชาสังคัมศึกษา ตามความเห็นของครูสอนวิชาสังคัมศึกษาโดยเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์พอใช้ และงานที่มีคุณภาพการปฏิบัติงานต่ำสุดคือแก งานคานนิเทศการสอน ซึ่งเป็นหน้าที่สำคัญของหัวหน้าสายวิชาสังคัมศึกษาที่จะต้องช่วยนิเทศครูในสายเพื่อปรับปรุงการสอนให้ดีขึ้น การที่หัวหน้าสายวิชาได้รับเลือกให้เป็นผู้นิเทศการสอนน้อยเช่นนี้ จึงอาจจะเป็นเพราะหัวหน้าสายวิชายังไม่เข้าใจกระจ่างแจ้ง ในหน้าที่ของตนว่ามีอะไรบ้าง มีชั่วโมงสอนหรือต้องทำหน้าที่ทางคานบริหารมากไปทำให้ไม่มีเวลา ในการให้คำปรึกษาหรือให้การนิเทศน้อย นอกจากนี้แล้วผู้ที่เป็หัวหน้าสายวิชาอาจจะไม่ได้เป็นผู้ที่มีความชำนาญในคานการสอนวิชาสังคัมศึกษามากพอจนเป็นที่ยอมรับนับถือ จึงทำให้ครูสังคัมศึกษาในสายไม่มาขอความช่วยเหลือจากหัวหน้าสายวิชา ลักษณะดังกล่าวนี้อาจจะเกิดขึ้นเนื่องมาจากผู้บริหารโรงเรียนไม่ได้มีการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของหัวหน้าสายไว้อย่างชัดเจนและคัดเลือกบุคคลที่มีความรู้ความสามารถเหมาะสมเป็นหัวหน้าสายวิชาสังคัมศึกษาในโรงเรียนของตน

^๒ ภัทรพร ทิพย์รักษา, เรื่องเดิม.

^๓ สมศรี ช่างนก, "บทบาทของหัวหน้าสายวิชาสังคัมศึกษาในโรงเรียนรัฐบาล ระดับมัธยมศึกษา สายสามัญ ในจังหวัดพระนครและธนบุรี" วิทยานิพนธ์ครุศาสตร์มหาบัณฑิต แผนกวิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๐๔

เป็นได้ หัวหน้าสายวิชาสังคมศึกษา จึงยังไม่เป็นที่ยอมรับของครูในสายวิชาอย่างเต็มที่ดังกล่าวนี้อ มาแล้ว ซึ่งน่าจะได้มีการวิจัยค้นคว้ากันต่อไป

เกี่ยวกับความคิดเห็นในการใช้หลักสูตร ประมวลการสอนหนังสือแบบเรียนและหนังสืออ่านประกอบของครูสังคมศึกษา ครูสังคมศึกษาส่วนใหญ่ได้แสดงความคิดเห็นว่า ปัญหาของหลักสูตรวิชาสังคมศึกษาได้แก่หลักสูตรและคะแนนไม่สมดุลกัน ซึ่งตรงกับการวิจัยของสุปราณี โคตรจรัส^๕ ซึ่งได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับแนวคิดในการปรับปรุงการสอนวิชาสังคมศึกษาในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จากการวิจัยของสุปราณี ปรากฏว่า ครูและนักเรียนส่วนมากมีทัศนคติที่คัดค้านการสอนวิชาสังคมศึกษา แต่การสอนยังมีประสิทธิภาพน้อย เนื่องจากความไม่สมดุลระหว่างเนื้อหาของหลักสูตร การกำหนดคะแนน และการกำหนดเวลาเรียนสำหรับวิชานี้ เมื่อเกิดปัญหาเกี่ยวกับการสอนไม่ทัน ครูส่วนใหญ่แก้ปัญหาโดยอธิบายเนื้อเรื่องย่อ ๆ ให้นักเรียนฟังจนจบหลักสูตร ซึ่งการแก้ปัญหาดังกล่าวนี้ นักเรียนจะได้แต่เพียงเนื้อหาวิชาเท่านั้น โปรแกรมการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา จึงควรจะต้องยืดหยุ่นได้ เมื่อสอนไม่ทันในเทอมนี้ก็นำไปสอนในเทอมต่อไปได้ ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น หรือในระดับชั้นหนึ่งอาจนำไปเพิ่มในระดับชั้นต่อไปได้ เพราะในการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษานั้น การสร้างแนวคิดรวบยอด (concept formation) เป็นเรื่องสำคัญ การที่นักเรียนจะได้แนวคิดรวบยอดที่ถูกต้องจำเป็นต้องอาศัยวิธีการสอน เทคนิคการเรียนหลายอย่าง นอกเหนือจากการฟังการอธิบายอย่างรวบรัด เพื่อให้จำข้อเท็จจริงแต่เพียงอย่างเดียวเพื่อใช้ในการสอบ การเรียนดังกล่าวยอมไม่อาจให้แนวคิดรวบยอดในเรื่องที่เรียน หรือฝึกให้เกิดทักษะอันจำเป็นใด ๆ ได้ ซึ่งนับว่าผิดวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาอย่างมาก การวางโปรแกรมอย่างรอบคอบและมีลักษณะยืดหยุ่น อาจช่วยให้ไม่จำเป็นต้องมีการสอนอย่างเร่งรีบเพียงเพื่อให้ทันสอบ สำหรับนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ในกรณีที่สอนไม่ทันและนักเรียนจะต้องสอบขอเขียนของกระทรวงศึกษารวมกัน โรงเรียนอาจจะแก้ปัญหาโดยพิจารณาเพิ่มเวลาเรียนให้มากเป็นพิเศษได้ อันน่าจะดีกว่าวิธีแก้ปัญหาคือครูส่วนใหญ่ทำอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งผลเสียย่อมตกอยู่กับผู้เรียน

^๕ สุปราณี โคตรจรัส, เรื่องเดิม.

สำหรับประมวลการสอน ครูสังคัมศึกษาในโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์ ส่วนใหญ่ใช้ประมวลการสอนของกระทรวงศึกษาธิการ และได้แสดงความคิดเห็นว่า อยากมีส่วนร่วมในการทำประมวลการสอน เพื่อจะได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้อง และมีปัญหาที่นำมาเสนอมาก ซึ่งการที่ครูต้องการมีส่วนร่วมในการทำประมวลการสอนนั้น เป็นสิ่งที่น่าสนใจได้มีการริเริ่มทำกัน เพราะการสอนในแต่ละโรงเรียนแต่ละท้องถิ่นย่อมมีความต้องการแตกต่างกันออกไป ประมวลการสอนที่โรงเรียนควรจะเป็นประมวลการสอนที่ครูได้ร่วมกัน จัดขึ้นใช้ในโรงเรียนของตน เกี่ยวกับการทำประมวลการสอนนี้ พจน ัญญชัชช์^๕ ได้แสดง ความเห็นว่าบุคคลที่ควรจะมีส่วนร่วมในการทำประมวลการสอน ควรเป็นบุคคลต่อไปนี้คือ

๑. ศึกษานิเทศก์ทุกระดับ
๒. ผู้บริหารการศึกษา ได้แก่ศึกษาธิการ ครูใหญ่
๓. ครูอาจารย์ที่สอนวิชาต่าง ๆ ซึ่งนับว่าเป็นบุคคลที่ควรมีส่วนร่วมอย่างมาก เพราะเป็นผู้ใช้ประมวลการสอนด้วย และควรที่จะเลือกครูอาจารย์ที่มีประสบการณ์มาแล้วเป็นอย่างดี ผู้สอนในระดับใดหรือวิชาใดก็ควรที่จะได้ร่วมทำประมวลสำหรับวิชาหรือชั้นนั้น ๆ
๔. ครูอาจารย์ที่สอนวิชาการศึกษาในสถานศึกษาฝึกหัดครู เพราะเป็นผู้ที่ศึกษาค้นคว้าทั้งในทางทฤษฎี หลักการ และวิธีการสอนอยู่เป็นประจำ และยังเป็นผู้ใช้ประมวลการสอนในค่านิเทศการฝึกสอน

ในค่านหนังสือแบบเรียนและหนังสืออ่านประกอบ โรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์ ส่วนใหญ่ใช้หนังสือแบบเรียนของกระทรวงศึกษาธิการเกี่ยวกับการใช้หนังสือแบบเรียนนี้ คุชณี ยนต์เจริญ^๖ ได้พบในการวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาลักษณะและคุณภาพของแบบเรียนวิชา

^๕ พจน ัญญชัชช์, "ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับการทำประมวลการสอน, ศูนย์ศึกษา (มี.ย. ๒๕๐๖), หน้า ๑๒-๒๘.

^๖ คุชณี ยนต์เจริญ, "การศึกษาลักษณะและคุณภาพของแบบเรียนวิชาหน้าที่พลเมือง สำหรับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น" วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๑๓

หน้าที่พลเมือง สำหรับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นว่า ทั้งครูและนักเรียนนิยมใช้แบบเรียนของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการและของนายเอื้อ บุษปะเกษ หงสกุล โดยให้เหตุผลว่าเนื้อหาละเอียดและอ่านได้ใจความดี คุณธี ยนต์เจริญ ได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ครูหัวหน้าสายวิชาและครูผู้สอน ควรมีความรู้ในเรื่องหลักเกณฑ์การเลือกหนังสือแบบเรียน นอกจากนี้แล้วควรมีการทดลองพร้อมทั้งติดตามผลการใช้แบบเรียนด้วย จากการที่ครูสังคัมศึกษาทั้งในโรงเรียนราษฎร์และโรงเรียนรัฐบาลส่วนใหญ่ใช้หนังสือแบบเรียนของกระทรวงศึกษาธิการนั้น อาจเป็นไปได้ว่า ครูสังคัมศึกษามีความคิดว่า การใช้หนังสือแบบเรียนของกระทรวงศึกษา นั้นปลอดภัย เพราะยอมรับตามหลักสูตรที่วางไว้ แต่การเลือกหนังสือแบบเรียนนั้น ครูสังคัมศึกษาควรจะได้ทำการคัดเลือกหนังสือเอง โดยสำรวจหนังสือสังคัมศึกษาที่มีอยู่ทั้งหมด แล้วนำมาเปรียบเทียบกัน ก็ยอมจะได้นหนังสือที่ดีที่สุดมาใช้ ซึ่งจะเหมาะสมกว่าการที่ให้ทางฝ่ายผู้บริหารของโรงเรียนเป็นผู้พิจารณา เพราะครูสังคัมศึกษาเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ทางนี้มาโดยตรง และจากการวิจัยครั้งนี้ ปรากฏว่า จำนวนหนังสือสำหรับคนควาประกอบการเรียนการสอนวิชาสังคัมศึกษามีจำนวนน้อย ไม่เพียงพอแก่ความต้องการ ซึ่งตรงกับ การวิจัยของจิตรบุญรวม เฒ่าวัฒนา^๓ ซึ่งได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับ การสำรวจปัญหาและอุปสรรคในการสอนวิชาสังคัมศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งได้ทำไว้เมื่อ ๗ ปีมาแล้ว ปัจจุบันนี้ปัญหายังคงไม่เปลี่ยนแปลง

๒. การดำเนินการเรียนการสอนตามโปรแกรม

เมื่อพิจารณาถึงลักษณะการเรียนการสอนวิชาสังคัมศึกษาในคานต่าง ๆ เช่น จำนวนหนังสือแบบเรียน การใช้หนังสืออ่านประกอบของนักเรียน วิธีสอนของครูซึ่งส่วนใหญ่ได้แก่การอธิบายและซักถามขณะดำเนินการสอน ลักษณะการบ้านที่ให้นักเรียนทำ เมื่อต้องการจำเนื้อหาบางตอนโดยเฉพาะ และเมื่อจบบทเรียนแต่ละครั้งโดยให้เหมือนกันหมดทั้งชั้นเป็นส่วนใหญ่ และการเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการวางโปรแกรมการเรียนการสอนและกิจกรรมเป็นบางครั้ง ตลอดจนการวัดผล ซึ่งมีการวัดผลเมื่อจบบทเรียนหนึ่ง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่

^๓ จิตรบุญรวม เฒ่าวัฒนา, เรื่องเดิม.

เป็นแบบปรนัยและอัตนัยผสมกันและการให้นักเรียนเขียนรายงาน แสดงให้เห็นว่าการจัดโปรแกรมการสอนของโรงเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เป็นแบบเน้นเนื้อหาวิชา (Subject Matter Centered) และใช้ตำราเรียนเป็นเครื่องมือการสอน โดยเลือกเอาหนังสือแบบเรียนเล่มหนึ่งในสาขานั้น ๆ เป็นหลัก^๕ และยึดถือเนื้อหาของวิชาที่ปรากฏอยู่ในตำราเรียนนั้นเป็นแนว จัดโปรแกรมการสอน นักเรียนต้องเรียนเนื้อเรื่องของตำราเรียนโดยฟังคำอธิบายของครู และท่องจำไว้ การเรียนรู้อิงหนักไปในทางเรียนข้อเท็จจริงที่ปรากฏอยู่ในหนังสือแบบเรียนเป็นส่วนมาก ซึ่งเนื้อหาวิชาสังคมศึกษาเน้นหนักไปทางค่านิยมมากกว่าในปัจจุบัน ทำให้การสอนวิชาสังคมศึกษาได้ขาดตอนไปไกลจากความเป็นจริง เพราะเนื้อหาส่วนใหญ่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับความเป็นไปในชีวิตประจำวัน การทำงานรวมกลุ่มหรือเป็นหมู่มน้อย เพราะการเรียนเนื้อหาของแต่ละวิชายอมดำเนินไปตามเนื้อเรื่องที่มียุ่ในแบบเรียน การค้นคว้าเพิ่มเติมก็นอกเหนือไปจากหนังสือแบบเรียนเพียงเล็กน้อย นักเรียนไม่มีโอกาสค้นคว้าเพิ่มเติมอย่างกว้างขวาง นอกจากนี้แล้ว การวัดผลส่วนใหญ่เป็นไปอย่างมีระเบียบแบบแผน (formal test) แต่เพียงอย่างเดียว

จากการสอนด้วยวิธีดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ว่าไม่อาจหวังได้ว่าจะบรรลุวัตถุประสงค์ของวิชาสังคมศึกษาอย่างสมบูรณ์ เพราะเน้นแต่เพียงทางค่านิยมเท่านั้น ซึ่งในค่านิยมเนื้อหาวิชาเหล่านี้ ควรจะได้มีการนำเอาเหตุการณ์และปัญหาปัจจุบันเข้ามาประกอบด้วย เพื่อที่จะทำให้นักเรียนได้รู้สึกว่าการกำลังเรียนอยู่ในสถานการณ์ที่เป็นจริง สามารถนำเอาสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปใช้ หากจะพิจารณาวัตถุประสงค์สำคัญของการสอนวิชาสังคมศึกษา คือ การฝึกฝนสมาชิกที่ดีหรือพลเมืองดี^๕ ซึ่งจำเป็นต้องมีคุณสมบัติหลายประการสอดคล้องกับความต้องการของสังคม ในปัจจุบันนี้เราต้องการพลเมืองที่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องของสังคม มีทักษะในการดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่น รู้จักแสวงหาความรู้และแก้ปัญหา รู้จักตัดสินใจด้วยตนเองอย่างใช้เหตุผล

^๕ สุรินทร์ สรสิริ, วิธีสอนสังคมศึกษา (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๕),
หน้า ๒๓-๒๔.

^๕ Shirley H. Engle, Loc. cit.

และปัญหาซึ่งไม่อาจจะประสบผลได้จากการสอนที่เน้นแต่เนื้อหาวิชาและการท่องจำตามแบบเรียน แต่เพียงอย่างเดียว จำเป็นจะต้องประกอบด้วยเทคนิคการสอน และกิจกรรมการเรียนการสอน หลาย ๆ แบบที่เน้นการสร้างแนวคิดรวบยอด (Concept Formation) ในสิ่งที่เรียนและการฝึกฝนทักษะอันจำเป็นดังกล่าวมาแล้ว เช่น วิธีการสอนแบบ Inquiry หรือ discovery method, historical method ฯลฯ ซึ่งส่งเสริมให้เด็กมีโอกาสมีส่วนร่วมในการเรียน ได้คิด ได้ค้น อยู่เสมอ นอกเหนือจากการเรียนจากแบบเรียน ซึ่งยังมีใช้กันน้อยทั้งในโรงเรียน รัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์เท่าที่พบจากการวิจัยนี้ นอกจากนี้ปรากฏว่าการวัดผลการเรียน ของนักเรียนซึ่งส่วนใหญ่เป็นการทดสอบข้อเขียนอย่างเดียวนั้น แสดงให้เห็นว่า การวัดผลยังคง ถือเฉพาะทางด้านเนื้อหาวิชาเท่านั้น ซึ่งไม่ได้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของวิชาสังคมศึกษา ซึ่งต้องการ พัฒนาทักษะทัศนคติและพฤติกรรมของเด็ก เช่น พฤติกรรมในการทำงาน ความรับผิดชอบต่องาน และต่อสังคม ความสามารถของนักเรียนในการทำงานร่วมกับผู้อื่น ซึ่งจะวัดได้โดยอาศัยการ สังเกต การซักถามและโดยอาศัยกิจกรรมการเรียนการสอนอื่น ๆ ประกอบกัน

๓. สิ่งอำนวยความสะดวก อุปกรณ์ และกิจกรรมต่าง ๆ

ปรากฏว่าโรงเรียนรัฐบาลได้ให้บริการเกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น บริการเกี่ยวกับห้องสมุด สิทธิในการยืมหนังสือ จำนวนหนังสือ ตลอดจนอุปกรณ์การสอนมากกว่า โรงเรียนราษฎร์อย่างเห็นได้ชัด แต่อย่างไรก็ตามก็ยังมีว่าอยู่ในระดับต่ำมาก คือมีจำนวนน้อย ไม่พอกับความต้องการ ซึ่งตรงกับ การวิจัยของ สมศรี สุวรรณนิษฐ์^{๑๐} ซึ่งได้ทำการวิจัย เกี่ยวกับ การสำรวจอุปกรณ์การสอนวิชาสังคมศึกษาในโรงเรียนรัฐบาลและปรากฏว่า จำนวนและ ชนิดของอุปกรณ์การสอนยังไม่เพียงพอ นอกจากนี้ครูยังขาดความพร้อมและความสามารถในการ ใช้อุปกรณ์การสอน ซึ่งสมศรี สุวรรณนิษฐ์ ได้ทำการวิจัยมาตั้งแต่ในปี พ.ศ. ๒๕๐๔ ซึ่งนับว่า หลายปีมาแล้ว แต่อุปกรณ์การสอนวิชาสังคมศึกษาก็ยังคงเป็นปัญหาอยู่

^{๑๐} สมศรี สุวรรณนิษฐ์, เรื่องเดิม.

นอกจากนี้แล้วทางค่านบริการทางห้องสมุด ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการส่งเสริมการเรียนรู้ และเป็นหัวใจของการเรียนการสอน การที่จะสอนให้นักเรียนมีความสามารถในการค้นหาเหตุผล นักเรียนจะต้องมีการค้นหาความรู้จากห้องสมุดมาก แต่ปรากฏว่าความสะดวกในค่านนี้มันน้อยมากไม่เพียงพอแก่ความต้องการ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นอุปสรรคสำคัญในการจัดการเรียนการสอน

ในด้านกิจกรรมการเรียนการสอน โรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์ ส่วนใหญ่จัดให้มีการรวบรวมข่าวและภาพต่าง ๆ และพานักเรียนไปศึกษานอกสถานที่ การวัดผลการไปศึกษานอกสถานที่ ส่วนใหญ่วัดโดยการเขียนรายงาน ซึ่งตรงกับภารกิจของ อารีรัตน์ ศุภเมธี^{๑๑} ซึ่งวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์นอกสถานที่ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดพระนคร ชนบุรี และพบว่านักเรียนส่วนมากเคยไปศึกษาวิชาภูมิศาสตร์ประวัติศาสตร์นอกสถานที่เพียงปีละครั้งหรือไม่เคยไปเลย ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ยังจัดการศึกษานอกสถานที่และกิจกรรมเสริมการเรียนน้อยมาก ทั้ง ๆ ที่ทัศนศึกษาและกิจกรรมอื่น ๆ เช่น กิจกรรมที่เกี่ยวกับการฝึกการรับผิดชอบการทำงานร่วมกัน การหักปกครองตนเองและหุมนุเคราะห์ ซึ่งจำเป็นสำหรับการเป็นพลเมืองที่ดีต่อไปนั้น นักเรียนเรียนรู้จากการฝึกทดลองปฏิบัติจริงไ้มากกว่าเรียนจากตำราแต่เพียงอย่างเดียว และยุทธวีวัลย์ วนิชจินดา^{๑๒} ซึ่งวิจัยเกี่ยวกับกิจกรรมเสริมหลักสูตรวิชาสังคมศึกษากับผลสำเร็จในการเรียนวิชาสังคมศึกษาในชั้นมัธยมศึกษาได้พบว่า การรวมกิจกรรมเสริมหลักสูตรวิชาสังคมศึกษามีผลต่อการเรียนวิชาสังคมศึกษามาก

๔. ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการสอน

ครูสังคมศึกษาทั้งในโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์ส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่าอุปสรรคที่ทำให้การปฏิบัติงานตามโปรแกรมไม่ไ้ผลดีเท่าที่ควรได้แก่ ครูสังคมศึกษาบางท่านสอนวิชาไม่ตรงกับความสามารถ และมีความลำบากในงานที่ได้รับมอบหมายให้สอน เช่น ต้องสอนมาก

^{๑๑} อารีรัตน์ ศุภเมธี, เรื่องเดิม.

^{๑๒} ยุทธวีวัลย์ วนิชจินดา, เรื่องเดิม.

ชั่วโมง ต้องสอนแทน และมีงานพิเศษมาก ตลอดจนการขาดแคลนอุปกรณ์การสอนและขาดหนังสือคนคว่า จากการศึกษาที่ครูสังคมนศึกษาที่มีปัญหาในค่านสอนวิชาไม่ตรงกับความถนัด ความสามารถทำให้เกิดอุปสรรคขึ้น เนื่องมาจากการสอนเป็นวิชาที่พอย่างหนึ่งซึ่งต้องการความรู้ความสามารถ เมื่อจัดคนที่ไม่มีความถนัดมาทำการสอน ก็ย่อมจะมีผลเสียทำให้การเรียนการสอนไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร และเป็นที่น่าสังเกตุว่าปัญหาและอุปสรรคเหล่านี้ เมื่อพิจารณาผลการวิจัยต่าง ๆ เกี่ยวกับวิชาสังคมนศึกษาจะเห็นได้ว่ามีมาเป็นเวลานานแล้ว และยังคงมีมาจนถึงในปัจจุบันนี้ โดยไม่เปลี่ยนแปลง

ขอเสนอแนะ

ในการที่จะแก้ไขปรับปรุงการจัดโปรแกรมการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการปรับปรุงโปรแกรมการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้บริหารการศึกษา

๑. ผู้บริหารควรได้ออเอาโปรแกรมการเรียนการสอนเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นเป้าหมาย ปรัชญา ในการให้การศึกษาอบรมแก่เยาวชนของชาติและของโรงเรียนอย่างชัดเจน ซึ่งครูทุกคนทุกสาขาวิชาจะสามารถมองเห็น เข้าใจและถือเป็นแนวทางการจัดดำเนินการเรียนการสอนของตนและสามารถวัดและประเมินผลได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

๒. ผู้บริหารควรมีคติดือนโยบายสำคัญ ที่จะต้องมีการจัดเตรียมวางโปรแกรมการเรียนการสอนล่วงหน้าให้เรียบร้อยก่อนเปิดภาคเรียน ทั้งในด้านการวางตัวบุคคลสอน การติดตามผลงาน การดำเนินการสอนของครู การช่วยเหลือแก้ไขปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ของครูสังคมศึกษา ตลอดจนอุปกรณ์การสอนวิชาสังคมศึกษาและการจัดกิจกรรมต่าง ๆ

๓. ผู้บริหารควรส่งเสริมให้ครูสังคมศึกษา ใดร่วมมือกันปรับปรุงโปรแกรมการเรียนการสอน โดยอาศัยความคิดเห็นรวมกันเป็นหลักในการพัฒนากิจกรรมในการสอน

๔. ควรมีการกำหนดขอบเขตหน้าที่ของหัวหน้าสายวิชาอื่น ๆ และโดยเฉพาะวิชาสังคมศึกษาอย่างชัดเจนในฐานะ เป็นตัวจักรสำคัญ (key person) ของการจัดการเรียนการสอนและปรับปรุงคุณภาพของวิชาสังคมศึกษา นอกจากนี้ผู้บริหารควรมีการพิจารณาถึงคุณสมบัติ ความสามารถและประสบการณ์ในการสอนวิชาสังคมศึกษาของหัวหน้าสายวิชาสังคมศึกษาเป็นสำคัญ ให้สามารถแนะนำ ให้ความช่วยเหลือครูในสายวิชาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๕. ควรจัดให้มีการนิเทศและอบรมครูสังคมศึกษาเกี่ยวกับการวางโปรแกรมการเรียนการสอน การดำเนินงานตามโปรแกรม วิธีการสอนและการวัดผลอย่างสม่ำเสมอ

๖. สนับสนุนให้มีการจัดทำโปรแกรมการเรียนการสอนเป็นหลักเป็นฐานและให้มีการจัดทำประมวลการสอนวิชาสังคมศึกษาไว้ในโรงเรียน เพื่อว่าเมื่อมีข้อบกพร่องประการใด คณะครูในสายวิชาสังคมศึกษาจะได้ออกมาแก้ไขปรับปรุงได้รวดเร็วและสะดวก

๗. ควรปรับปรุงเกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการต่าง ๆ เช่น ห้องสมุด ควรขยายให้กว้างขวาง และมีหนังสือมากเพียงพอที่จะสนองกับวิธีการสอนที่ส่งเสริมให้นักเรียน ได้มีโอกาสค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองได้มากขึ้น

๘. ควรจัดสร้างศูนย์วัสดุอุปกรณ์ (Instructional Material Center) สำหรับโรงเรียนขึ้น เพื่อให้ครูได้มีโอกาสใช้ได้อย่างสะดวกในการสอนของตน

๙. ควรมีการประเมินผลการปฏิบัติตามโปรแกรมการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา อย่างสม่ำเสมอ เพื่อหาทางแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ให้ดีขึ้น และให้สอดคล้องกับความต้องการของวิชาสังคมศึกษา ตลอดจนปรัชญาของโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารในโรงเรียน ราษฎร์ เพราะครูสังคมศึกษาต้องการความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ อย่างมาก

ขอเสนอแนะสำหรับครู

๑. หัวหน้าสายวิชาสังคมศึกษา ควรศึกษาบทบาทของตนให้เข้าใจ โดยเฉพาะงาน ในหน้าที่ของหัวหน้าสายวิชา ควรมีการปรับปรุงตัวเอง ติดตามความเคลื่อนไหว ความก้าวหน้า ต่าง ๆ ของการศึกษาทั่วไปและการสอนวิชาสังคมศึกษาอย่างสม่ำเสมอ อันจะช่วยให้สามารถ ให้ความช่วยเหลือแก่ครูในสายวิชาสังคมศึกษาได้เป็นอย่างดี

๒. ครูสังคมศึกษา ควรพยายามปรับปรุงแก้ไขตนเอง และหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ ทั้งในด้านเนื้อหาวิชาที่เปลี่ยนแปลงไปและวิธีการสอนใหม่ ๆ โดยศึกษาหาความรู้จากหนังสือ วารสาร รายงานการวิจัย เอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง หรือเข้ารับการอบรมเพื่อเพิ่มพูนความรู้ ในเรื่องการเรียนการสอนต่าง ๆ ด้วยความเต็มใจ และพยายามทดลองนำวิธีการสอนใหม่ ๆ เข้ามาใช้เพื่อปรับปรุงการสอนของตนอยู่เสมอ

๓. ครูสังคมศึกษา ควรเข้าใจความมุ่งหมายของวิชาสังคมศึกษาอย่างถ่องแท้และถือ เป็นหลักสำคัญว่าในการสอนควรมีการวางแผนงานเป็นอย่างดี เพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมาย

๔. ควรส่งเสริมและสนับสนุนให้นักเรียนได้มีโอกาสแสดงความสามารถ และมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างทั่วถึง เพื่อให้นักเรียนได้ฝึกหัดทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ มีทักษะในการศึกษาหาความรู้ มีเหตุผล และมีวิจารณญาณ สามารถตัดสินใจได้ดี โดยใช้เหตุผลและปัญญาเสมอ

๕. ครูผู้สอนควรรักษาการใช้การวัดและประเมินผลการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา โดยอาศัยการสังเกต การซักถาม และกิจกรรมการเรียนการสอนอื่น ๆ ประกอบกัน นอกเหนือไปจากการวัดผลโดยใช้แบบทดสอบข้อเขียนแต่เพียงอย่างเดียว

๖. ครูผู้สอนควรร่วมมือกับผู้บริหารในการปรับปรุงโปรแกรมการเรียนการสอน รวมทั้งวางโปรแกรมการเรียนการสอนจัดกิจกรรม และประเมินผลงานอย่างสม่ำเสมอ ขอเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

๑. ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับลักษณะการวางโปรแกรมการเรียนการสอน วิชาสังคมศึกษา ในโรงเรียนประเภทต่าง ๆ ที่นอกเหนือไปจากโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์ เช่น โรงเรียนสาธิต เพื่อจะได้ทราบถึงคุณลักษณะในการวางโปรแกรมการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการปรับปรุงโปรแกรมการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

๒. ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับการนิเทศการสอนที่เคยทำมาว่ามีผลในการปรับปรุงโปรแกรมการเรียนการสอนอย่างไร และเกณฑ์พิจารณาการจัดวางโปรแกรมการเรียนการสอนของครูว่าถือเป็นหน้าที่จะต้องถือปฏิบัติทุกคนในโรงเรียนรัฐบาล กับถือว่าเป็นความดีความชอบในโรงเรียนราษฎร์นั้น เกณฑ์ทั้งสองอย่างนี้น่าจะได้มีการวิจัยเพื่อศึกษาความผลต่อการปฏิบัติงานของครูแตกต่างกันอย่างไรต่อไป

๓. ควรมีการสร้างเกณฑ์ประเมินผลโปรแกรมการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาในโรงเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น เพื่อใช้ประเมินการจัดโปรแกรมการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาในโรงเรียนต่าง ๆ ต่อไป

๔. เพื่อที่จะให้การวิจัยเกี่ยวกับโปรแกรมการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ควรจะได้มีการวิจัยเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนของครูผู้สอน ตามความคิดเห็นของนักเรียน ตลอดจนกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้น เพื่อเป็นการตรวจสอบและศึกษาความคิดเห็นของนักเรียน เพื่อจะได้จัดโปรแกรมการเรียนการสอนให้สนองกับความสนใจ และความต้องการของนักเรียนมากยิ่งขึ้น

๕. ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับโปรแกรมการเรียนการสอนของแต่ละภาคการศึกษาเพื่อเปรียบเทียบลักษณะการวางโปรแกรมดังกล่าว กับโรงเรียนในเขตนครหลวงและให้ความช่วยเหลือ ปรับปรุงโปรแกรม ตลอดจนนิเทศการสอนให้กับครูตรงตามความต้องการยิ่งขึ้น